

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500-1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief

Assendelft, B.M.E.

Citation

Assendelft, B. M. E. (2023, May 24). *Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500-1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3618471>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3618471>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Verfransing onder de loep

Nederlands-Frans taalcontact (1500–1900) vanuit
historisch-sociolinguïstisch perspectief

Published by
LOT
Binnengasthuisstraat 9
1012 ZA Amsterdam
The Netherlands

phone: +31 20 525 2461

e-mail: lot@uva.nl
<http://www.lotschool.nl>

Omslagillustratie: Zijlpoort (oude stadspoort in Leiden, gebouwd in de zeventiende eeuw) gezien vanaf de buitenkant van de binnenstad. De foto is genomen door Brenda Assendelft.

ISBN: 978-94-6093-428-5

DOI: <https://dx.medra.org/10.48273/LOT0643>

NUR: 616

Copyright © 2023: Brenda Assendelft. All rights reserved.

Verfransing onder de loep

Nederlands-Frans taalcontact (1500–1900) vanuit
historisch-sociolinguïstisch perspectief

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op woensdag 24 mei 2023
klokke 15.00 uur

door

Brenda Maria Elisabeth Assendelft

geboren te Leidschendam
in 1994

Promotores: Prof. dr. G.J. Rutten
Prof. dr. M.J. van der Wal
Copromotor: Dr. R. Vosters (Vrije Universiteit Brussel)

Promotiecommissie: Prof. dr. J.S. Doetjes
Prof. dr. M.G. Kossmann
Prof. dr. N. van der Sijs (Instituut voor de
Nederlandse Taal en Radboud Universiteit
Nijmegen)
Prof. dr. W. Vandenbussche (Vrije Universiteit
Brussel)

Het onderzoek dat voor dit proefschrift is uitgevoerd, is onderdeel van het project *Pardon my French. Dutch-French Language Contact in The Netherlands, 1500–1900*. Het project is gefinancierd met een beurs van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) binnen het programma Vrije Competitie Geesteswetenschappen, toegekend aan Prof. dr. Gijsbert Rutten.

Inhoudsopgave

Voorwoord	ix
Hoofdstuk 1 Inleiding	1
1.1 Doel van het onderzoek	1
1.2 Opzet van het onderzoek	2
1.3 Opbouw van het proefschrift	4
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader en onderzoeksvragen	7
2.1 De historische sociolinguïstiek	7
2.1.1 Het onderzoeksveld	7
2.1.2 Historische corpora	10
2.2 Domeinen en genres	13
2.3 Taalcontact	17
2.4 Taalcontact met het Frans	20
2.5 Onderzoeksvragen	24
Hoofdstuk 3 De historische context	27
3.1 Stad en bevolking	27
3.2 Academie	35
3.3 Economie	39
3.4 Liefdadigheid	45
3.5 Literatuur	49
3.6 Privé	51
3.7 Publieke Opinie	52
3.8 Religie	54
Hoofdstuk 4 Corpus en methode	59
4.1 Inleiding	59
4.2 De variabelen	61
4.2.1 Periode	61
4.2.2 Sociaal domein	63
4.3 Procedures corpusopbouw	64
4.3.1 Dataverzameling	65
4.3.2 Transcriptieconventies en transcriptieprocedure	90
4.3.3 Corpus	93
4.4 Corpusanalyses	94

Hoofdstuk 5 Franse leensuffixen: periode en sociaal domein	97
5.1 Inleiding	97
5.2 Eerder onderzoek	99
5.3 Methode	103
5.3.1 Keuze voor leensuffixen: Frans en/of Latijn?	104
5.3.2 Werkwijze datavergaring en dataverwerking	106
5.4 Resultaten: periode en sociaal domein	108
5.4.1 Leensuffixen per periode	109
5.4.2 Leensuffixen per sociaal domein	114
5.5 Besluit	124
Hoofdstuk 6 Franse leensuffixen: terminologie en integratie	127
6.1 Inleiding	127
6.2 Vakterminologie versus algemene woordenschat	128
6.3 Productiviteit leensuffixen	133
6.4 Besluit	143
Hoofdstuk 7 Franse leenwoorden: periode en sociaal domein	147
7.1 Inleiding	147
7.2 Eerder onderzoek	150
7.3 Methode	153
7.3.1 Werkwijze datavergaring	153
7.3.2 Welke woorden zijn Franse leenwoorden?	156
7.4 Resultaten: periode en sociaal domein	159
7.4.1 Leenwoorden per periode	159
7.4.2 Leenwoorden per sociaal domein	168
7.4.3 Leenwoorden per periode en sociaal domein	172
7.5 Besluit	181
Hoofdstuk 8 Franse leenwoorden: woordsoorten en jaar van ontlening	183
8.1 Inleiding	183
8.2 Woordsoorten	184
8.3 Jaar van ontlening	189
8.4 Besluit	202
Hoofdstuk 9 Franse leenwoorden: individuele frequentie, terminologie en integratie	205
9.1 Inleiding	205

9.2 Frequentie individuele leenwoorden	206
9.3 Vakterminologie versus algemene woordenschat	213
9.4 Integratie leenwoorden	217
9.5 Besluit	230
Hoofdstuk 10 De relativa <i>dewelke</i> en <i>hetwelk</i>	233
10.1 Inleiding	233
10.2 Relativa in de geschiedenis van het Nederlands	234
10.2.1 Varianten van de relativa door de tijd heen	234
10.2.2 Interne en externe factoren <i>d</i> - naar <i>w</i> -verandering	237
10.2.3 De vormen (<i>het</i>) <i>welk</i> , (<i>de</i>) <i>welke</i> en <i>hetgeen</i>	239
10.2.4 Eerder onderzoek	240
10.2.5 Opzet huidig onderzoek en hypothesen	242
10.3 Methode	243
10.4 Resultaten	246
10.4.1 <i>d</i> - naar <i>w</i> -verandering	246
10.4.2 Relativa per periode	247
10.4.3 Relativa per sociaal domein	250
10.4.4 Relativa per periode en sociaal domein	252
10.5 Besluit	263
Hoofdstuk 11 Conclusie	267
11.1 Inleiding	267
11.2 Conclusies per taalniveau	268
11.2.1 Morfologie: leensuffixen	268
11.2.2 Lexicon: leenwoorden	271
11.2.3 Morfosyntaxis: relativa <i>dewelke</i> en <i>hetwelk</i>	276
11.3 Verfransing? Argumenten voor en tegen	278
11.4 Algemene conclusies	280
Bibliografie	283
Bijlage 1 Transcriptieconventies <i>Language of Leiden</i>-corpus – handgeschreven documenten	299
Bijlage 2 Transcriptieconventies <i>Language of Leiden</i>-corpus – gedrukte documenten	303
Summary	307
Curriculum Vitae	315

Voorwoord

De afgelopen jaren heb ik regelmatig gedacht aan het moment waarop ik dit voorwoord zou schrijven. Het feit dat ik me bezig kon houden met het voorwoord zou namelijk betekenen dat ik mijn proefschrift had afgerond en dat ik daarmee zou weten wat voor resultaten er uit mijn onderzoek waren gekomen. Ik ben daar altijd zo benieuwd naar geweest, dat ik nauwelijks kon wachten tot het zover was. En nu is het zover. Na vier jaar van archiefbezoeken, fotograferen, transcriberen, transcripties nakijken, analyseren, nog meer analyseren, schrijven en herschrijven is het boek af. Terugkijkend op de tijd dat ik aan dit onderzoek heb gewerkt, is het soms best een moeilijke periode geweest, maar op een andere manier dan ik ooit had gedacht toen ik aan dit avontuur begon. Zeker de helft van mijn proefschrift heb ik verplicht thuis geschreven, wachtend op de dag dat de pandemie tot bedaren zou zijn gekomen en ik weer terug naar kantoor kon, terwijl afspraken, congressen en sociale evenementen werden afgelast of uitsluitend online waren. Zo werd een toch al vrij solistische baan nog eenzamer. Ik ben dan ook ongelooflijk blij dat ik, ondanks de soms lastige situatie, mijn onderzoek op tijd af heb kunnen ronden. Ik had dit nooit kunnen bereiken zonder de immer enthousiaste en toegewijde inzet van mijn twee promotoren, Marijke van der Wal en Gijsbert Rutten. Er zijn veel verhalen van begeleiders die hun promovendi aan hun lot overlaten, maar jullie behoren niet tot die groep promotoren. Dank dat jullie – in welk stadium van mijn promotietraject dan ook – alle tijd namen om mee te denken over analyses en kritisch al mijn hoofdstukken verschillende keren hebben gelezen, met oog voor zowel de inhoud als de formulering. Ik wil ook mijn copromotor Rik Vosters bedanken voor zijn scherpe en nuttige opmerkingen. Verder zou ik iedereen die heeft meegedacht over geschikt materiaal voor mijn corpus (en met name voor de cellen van het corpus die lang leeg bleven omdat daar amper teksten voor beschikbaar waren) willen bedanken voor hun hulp. Een speciaal woord van dank voor de medewerkers van Leiden Erfgoed en Omstreken is hier op zijn plaats, gezien de stapels archiefmateriaal die ik hen tijdens de periode waarin ik mijn corpus opbouwde liet aanslepen (waarvan ik een groot deel soms al na twee minuten terug kwam brengen). Ook dank ik mijn collega's, allereerst alle (historisch) sociolinguïsten, uit Leiden en van ver daarbuiten, die ik, online of fysiek, heb mogen ontmoeten tijdens mijn promotietraject.

Onze gesprekken en discussies, over ons vakgebied of juist over heel andere onderwerpen, zijn ongelooflijk waardevol voor mij geweest. Daarnaast wil ik de mede-promovendi met wie ik jaren dezelfde werkkamer heb gedeeld bedanken voor de gezelligheid op de momenten dat we op kantoor mochten komen. Tot slot mijn familie, en met name mijn ouders, bij wie ik altijd terechtkon en die mijn eindeloze verhalen over ingewikkelde analyses altijd geduldig aanhoorden (ook al snapten ze er niets van). Om, in de geest van mijn proefschrift, af te sluiten op z'n Frans: *merci* iedereen!

Leiden, januari 2023